

De eenheid van de vier getuigen

Thematiek en chronologie



18

Jaap Bus & Raymond R. Hausoul

Zoals God in Eden vier rivieren creëerde, gaf Hij aan deze aarde vier windstreken, vier jaargetijden en vier evangeliën. Vooral deze laatste komen in dit tijdschrift momenteel vaak aan bod. Als ooggetuigen belichten zij ieder afzonderlijk met eigen kleur het leven van de Heer Jezus. In de geschiedenis probeerden sommigen deze kleuren te bundelen tot één lichtstraal. Hoe gemakkelijk ging dat? Waren er bepaalde problemen die optraden bij de samenstelling van zo'n geschiedkundig overzicht?

We moeten het eerlijk toegeven! Het is niet eenvoudig om in één oogopslag te herkennen in welke omstandigheden een bepaalde gebeurtenis in de evangeliën plaatsvindt. Waarom maakten de evangelisten het ons zo moeilijk? Hadden zij een ander zicht op het weergeven van een 'getuigenis' dan wij? Inderdaad. Tegenwoordig zijn we veelal gewend om een biografie geschiedkundig te rangschikken. In de oudheid was dit niet het geval. In de literatuur werd toen hoofdzakelijk gekozen voor een thematische structuur.

Ditzelfde fenomeen zien we ook terug in de evangeliën. Mattheüs, Markus, Lukas en Johannes willen ons niet primair een geschiedkundig overzicht schetsen, maar een thematisch overzicht van Christus' leven. Op die wijze proberen ze de gebeurtenissen en woorden van hun Heer overzichtelijk weer te geven. Er ligt dus veeleer een nadruk op de thematiek dan op de chronologie in de vier evangeliën. Uiteraard betekent dit niet dat de evangelisten helemaal geen oog hadden voor de chronologie: alle evangelisten beschrijven Christus' leven vanaf het begin van zijn optreden tot aan zijn dood en opstanding; geen enkele evangelist neemt bijvoorbeeld het initiatief om de opstanding in het begin, de doop aan het eind en de geboorte in het midden van zijn werk te plaatsen. Toch moeten we vaststellen dat de thematische over de chronologische benadering domineert.

De waarde van een chronologie

Volgens het woordenboek *Van Dale* is een chronologie het ordenen van historische gebeurtenissen in de tijd. Een chronologie zet dus de gebeurtenissen in de juiste tijdsvolgorde. Toegepast op de evangeliën vormt dit een poging om de geschiedenis van Christus op aarde tijdsmatig te reconstrueren. De gebeurtenissen uit de vier evangeliën probeert men dan te integreren in één chronologisch geheel.

Uiteraard is het nuttig om zulke geschiedkundige constructies te maken. Door de historische eenheid van de evangeliën aan te tonen wordt ook de betrouwbaarheid van de evangeliën enorm benadrukt. Het geeft ons een helder beeld van de historische gebeurtenissen in het leven van de Heer Jezus. Moeilijkheden in de evangeliën (zoals: volgden de discipelen de Heer direct na zijn doop?; vond het laatste avondmaal tijdens het Pascha plaats?; werd de blinde voor of na Christus' intocht in Jericho genezen?) probeert men hierdoor op te lossen.

Daarnaast moeten we ook voorzichtig zijn om te veel waarde te hechten aan de geschiedkundige reconstructie van de evangeliën. We zouden dan hetzelfde probleem krijgen als iemand die vier verschillende foto's van een persoon tot één geheel wil laten versmelten. Zo'n samengesteld beeld zou niet meer de perspectieven en fijne details van de afzonderlijke foto's weergeven.

Op dezelfde wijze vervaagt onze versmelting van de vier evangeliën tot één evangelie het perspectief en de details van de evangelisten. We moeten dus erkennen dat de agenda van de evangeliëschrijvers niet onze agenda is. Het is juist opvallend dat alle vier evangelisten ervoor kozen om hun materiaal niet primair chronologisch, maar primair thematisch te rangschikken. Strikt genomen zou men kun-

nen stellen dat het daarom fnuikend kan zijn als we geen enkel zicht meer zouden hebben op de thematiek van de auteur.

Uitdagingen

Het maken van een chronologie is een geweldige uitdaging, omdat alle vier evangeliën verschillend zijn en soms tegenstrijdig lijken. Dit soort problematiek trok reeds in de vroege kerk de aandacht van voor- en tegenstanders van het christendom. De oudste productie van een harmonie van de evangeliën vinden we bij de Syriër Tatian (2^e eeuw) en die heet *Diatessaron* (bet. 'door vier'). Verder schreef ook de kerkvader Augustinus een werk genaamd *De overeenstemmingen van de evangeliën* om diverse ketterijen die de ronde deden over de evangeliën van tafel te vegen. Het maken van zulke chronologieën bracht enkele moeilijkheden met zich mee. We zullen er hieronder enkele bespreken.





De eigen opbouw

Zoals reeds gezegd, hanteerden de evangelisten een thematische benadering. Daardoor is de chronologie niet altijd helder te zien. Omdat er in onze tijd hoofdzakelijk gefocust wordt op de chronologie, vergeten we vaak de vraag te stellen waarom de evangelisten hun gegevens op deze manier rangschikten. We moeten opnieuw oog krijgen voor de opbouw in de evangeliën. Mattheüs bevat bijvoorbeeld vijf grote redenen, die telkens eindigen met de sluitingsformule 'Toen Jezus deze rede had uitgesproken' (Mt7:28; 11:1; 13:53; 19:1; 26:1) en Johannes legt een bijzondere nadruk op 'leven' (Jh1-7), 'licht' (Jh8-12) en 'liefde' (Jh13-17).

De eigen theologische nadruk

Ook het theologische 'brandpunt' van ieder evangelie zou verloren gaan als we enkel nog maar zouden werken

met één 'chronologisch evangelie'. We zouden dan niet meer erkennen dat: (1) in Mattheüs de farizeeën en schriftgeleerden het meest worden aangevallen (Mt3:7; 16:6,11-12; 23); (2) in Markus de Heer het vaakst zegt dat de mensen zijn daden niet verder mogen vertellen (Mk1:34,44; 3:12; 5:43; 7:36; 8:26,30; 9:9,30); (3) in Lukas de Heer het vaakst in gebed is en grote aandacht wordt besteed aan de armen onder het volk;

(4) er alleen in Johannes sprake is van drie Paschafeesten en geen gelijkenis wordt vermeld (in Jh komt het woord 'gelijkenissen' zelfs niet eens voor!).

De eigen doelgroep

Elke schrijver heeft een eigen doelgroep voor ogen en past zijn materiaal daarbij aan. Zo is dat ook het geval bij de evangelisten. Mattheüs schrijft allereerst voor de Joden. Hij maakt duidelijk dat Israël het heil niet aannam en de volkeren het wel aannamen. Zo schrijft hij over de heidense magiërs (Mt2:1-12), de Romeinse hoofdman (Mt8:5-13), de Kanaänitische vrouw (Mt15:22-28) en de wereldwijde zendingsofdracht (Mt28:19). In geen ander evangelie wordt de geschiedenis van de verwerping van Israël dan ook zo volledig verteld als in Mattheüs. Deze verwerping begint in Nazareth te Galilea en eindigt in Jeruzalem te Judea. Markus schreef zijn evangelie voor-

namelijk voor de Romeinen: Aramese uitdrukkingen worden vertaald (Mk3:17; 5:41; 7:11,34; 9:43; 10:46; 14:36; 15:22,34), Joodse gebruiken uitgelegd (Mk7:3-4; 14:12; 15:42), Latijnse woorden en de Romeinse tijdsrekening gebruikt (Mk5:9; 6:27,48; 12:15,42; 13:35; 15:16,39). Lukas maakte een zo getrouw mogelijk verslag voor de Griek Theofilus (Lk1:1-4). Hij past daarbij zijn schrijfstijl aan aan de spreektaal van de persoon die aan het woord was. Zo spreken de apostelen in Lukas met vele semitismen en wordt er gesproken over 'Simeon' (Hebr.) in plaats van 'Simon' of 'Petrus' (Gr.). Daarnaast schrijft Lukas als medicus (Ko4:14) gedetailleerder over de wonderbare genezingen dan de andere drie evangelisten.

Johannes' doel wordt in Jh20:31 genoemd: 'Deze zijn opgeschreven opdat u gelooft dat Jezus de Messias is, de Zoon van God, en opdat u door te geloven leeft door zijn Naam.' Het gaat in dit evangelie om de Persoon van de Zoon van God. Johannes wil dit doel betuigen aan de gehele aarde en gebruikt voor bepaalde plaatsen Griekse namen, met toevoegingen in het Hebreeuws (Jh19:13,17). Ook verduidelijkt Johannes bekende Joodse instellingen (Jh6:4) en vertaalt hij zelfs de titel Messias (Jh1:41).

Herhalingen van woord en daad

Bij de samenstelling van één chronologisch overzicht wordt er vaak van uitgegaan dat alle daden en woorden die de Heer deed eenmalig waren. Er is weinig ruimte voor de gedachte dat soortgelijke woorden of daden zich herhaalden. We geven twee voorbeelden:

(a) In Mt27:37 lezen we dat het opschrift boven het kruis vermeldt: 'Dit is Jezus, de Koning van de Joden.' In Mk15:26 wordt dit weergegeven als: 'de Koning van de Joden'; Lk23:38 heeft: 'Dit is de Koning van de Joden'; en Jh19:19:

'Jezus van Nazareth, de Koning van de Joden.' Er zijn nu twee manieren om hiermee om te gaan. (1) We gaan ervan uit dat iedere schrijver slechts een gedeelte van het geheel citeert. Dan staat er werkelijk op het opschrift: 'dit is Jezus van Nazareth, de Koning van de Joden'. (2) We vertrekken vanuit het gegeven dat het opschrift in het Hebreeuws, Grieks en Latijn vermeld stond (Jh19:20) en dat elke evangelist die vertaling koos, die het beste bij zijn doelgroep paste.

(b) In Mk5:41 lezen we dat Jezus in de grondtekst de Aramese woorden *talítáh qúchí* uitspreekt. Lk8:54 geeft de Griekse woorden hiervan weer en spreekt over *hé pais egeire* (bet. 'Kind, sta op'). Als we met een taperecorder bij deze gebeurtenis zouden hebben gestaan, welke woorden zouden er dan opgenomen zijn? Waarschijnlijk de Aramese, omdat dit de taal was die voornamelijk in Israël gebruikt werd.² De Geest die zowel Lukas als Markus inspireerde, vond het dus onbelangrijk welke klanken er precies werden uitgesproken en legde daardoor de meeste nadruk op de betekenis van deze woorden.

Daarnaast kampt de chronologist nog met vele andere vragen zoals: Is de bergrede in Mt5 dezelfde als in Lk6 en 13? Hoeveel blinden werden er nu werkelijk genezen bij het in- en uitgaan van Jericho (Mt20:29-34; Mk10:46-52; Lk18:35-43)? Etc.

Johannes, het buitenbeentje

Een van de grootste problemen bij een chronologische constructie van de evangeliën is Johannes. Niet alleen de summere parallellen, maar ook het gebruik van verschillende kalenders vormt hier een groot vraagteken. Volgens de synoptici (Mt, Mk, Lk) vierde de Heer Jezus het Pascha op 14 Nisan (Lk22:7-15), terwijl volgens Johannes de Heer Jezus het Pascha op 15 Nisan vierde (vgl. Jh18:28vv.). Dit gegeven vormt een geweldige uitdaging bij

een chronologische constructie van de evangeliën.

Tegemoetkomingen

Door alle problemen die we noemden in de vorige paragrafen, lijkt het maken van een chronologie praktisch onmogelijk. Het is echter belangrijk om ons te realiseren dat alle evangeliën gebaseerd zijn op een en dezelfde historische gebeurtenis. We spreken dus niet over drie verschillende verhalen. Het gaat slechts om één verhaal; de Persoon en bediening van Jezus Christus, beschreven vanuit vier perspectieven.

Een chronologie van de evangeliën is niet onmogelijk. Juist het gegeven dat Mattheüs, Markus en Lukas vaak synoptische (bet. 'samen-zien') evangeliën genoemd worden, toont ons dat er veel overlap is. Daarbij bestaat er niet alleen een overlap in de verhalen, maar ook in de woordkeuze (zoals bijv. in de woorden van Jozef van Arimathea, Mt27:58; Mk15:43; Lk23:52).

Op die wijze vinden we veel van de 662 verzen van Markus terug in Mattheüs en Lukas. Lukas is het langste evangelie en bevat ongeveer dertig procent meer stof dan Markus en Mattheüs. Een te grote nadruk op de onderlinge verschillen zou daarom niet correct zijn. Het is dus wel degelijk mogelijk om een bijna nauwkeurig chronologisch overzicht te maken van de vier evangeliën.

Zo kunnen de twee datums voor het Pascha (die we boven reeds noemden) bijvoorbeeld vanuit vondsten uit Qumran verklaard worden. Vanuit deze rollen weten we nu dat de Joden rondom de tijd van Christus verschillende kalenders gebruikten. Sommige uitleggers gaan er zodoende van uit dat de sadduceeën een andere kalender gebruikten dan de farizeeën. De synoptici zouden daarbij de kalender van de farizeeën gebruiken, terwijl Johannes de kalender van de sadduceeën gebruikt.

Op deze wijze worden de obstakels

voor een chronologisch overzicht weggeruimd en kan aan de critici duidelijk worden gemaakt dat alle vier evangeliën één prachtig volmaakt beeld tonen van de Zoon Gods, Jezus Christus.

Samenvatting

Het is goed om bij de bestudering van de evangeliën oog te hebben voor de geschiedkundige achtergrond van de gebeurtenissen. Iedereen die een gedeelte vanuit de evangeliën voor de gemeente bespreken wil, zou de weergave van deze gebeurtenis bij de andere evangeliën moeten bekijken. Schrift dient daarbij met Schrift vergeleken te worden om een goede constructie van de situatie te krijgen. Archeologische vondsten bieden daarbij vaak een goede ondersteuning. Tevens moeten we goed in gedachten houden dat ieder evangelie uniek is. De geschiedkundige achtergrond mag niet primair de uitleg van de uitleg kleuren. Juist op de thematische benadering ligt in de evangeliën het zwaartepunt. Om deze accenten te ontdekken moeten we eveneens Schrift met Schrift vergelijken. Laten we daarom het verlangen hebben om de uniciteit van de evangeliën te respecten en het geschiedkundige beeld van de Heer Jezus voor onszelf glashelder te krijgen. ■

Noten

1. In Jh10:6 vinden we niet het woord 'gelijkenis' (Gr. *parabolê*), maar *paroimia* (bet. 'spreuk', 'beeld', 'allegorie').
2. De discussie over de vraag of in de tijd van Christus de Israëlieten Hebreeuws of Aramees spraken, laten we hier wegens plaatsgebrek buiten beschouwing.